

Letas PALMAITIS

DĒL ŠV. BRUNONO MISIJOS ŠIAURINĒS KONCEPCIJOS

Jubiliejiniais metais Lietuvoje išleista knyga „Įmintos Tūkstantmečio mįslės“¹ pirmiausiai yra pasakojimas apie istorinę aplinką, kurioje vyko šv. Brunono Bonifaco misija į Prūsus. Moksliniai knygos akcentai sudėlioti anaip tol ne ties įvykių lokalizacija prie Dainių pelkės – Alsos (tai įmanoma, bet šalutinė hipotezė), bet ties šiaurine misijos krypties koncepcija, kuri ne vėliau kaip nuo XVIII a. egzistavo ir vokiečių tradicijoje (sietą su Russland-Rusnės upynu)², o į mokslo lygmenį iškelta bolandistų³, vėliau – W. Piersono⁴. Jos gaivinimas yra susijęs su 2001 m. prof. Michało Hasiuko Festschrifte Poznanėje kelta (bet jokių recenzentų kažkodėl tada nepastebėta) rusų vardo kilmės hipoteze⁵.

Terminas „šiaurinė“ mano iškeltas kaip priešprieša visoms kitoms įvykių lokalizacijoms, iš esmės kryptančioms į Jotvą. Kadangi pats laikausi įsitikinimo, kad prūsai XI a. buvo žinoma *jūros* tauta⁶, o šv. Brunono kelias į Prūsus

¹ Letas Palmitis, *Įmintos tūkstantmečio mįslės*, Kaunas: Kalendorius, 2009.

² Andrzej Kopiczko, Obchody 900-lecia męczeńskiej śmierci św. Brunona z Kwerfurtu w diecezji warmińskiej, in *Święty Brunon: Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*, Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, 2009, 389.

³ Franciscus Verovius, De sancto Bonifacio archiep. apostolico circa Russiam, *Acta Sanctorum* 3, 1701, 907–910.

⁴ Wilhelm Pierson, Die Missionen Adalberts und Bruns, in Idem, *Elektron oder über die Vorfahren, die Verwandtschaft und den Namen der alten Preussen*, Berlin, 1869, 81–82; ši idėja nepalaikyta, nes Lietuva anachroniškai asocijuota su Nadruva.

⁵ Letas Palmitis, Old Prussian share in creating the first Russian State: Break of the Millenium Comments to the Norman Theory, in Józef Marcinkiewicz, Norbert Ostrowski (red.), *Munera linguistica et philologica Michaeli Hasiuk dedicata* (= *Poznańskie Studia Bałtystyczne* 1), Poznań: Katedra Skandynawistyki i Baltologii UAM w Poznaniu, 2001, 141–153.

⁶ XI a. antrojoje pusėje Adomas Bremenietis sieja prūsus daugiausia su Semba (*ad Semland provinciam, quam possident Pruži*) ir sieja juos su jūra (*homines humanissimi, qui obviam tendunt his ad auxiliandum, qui perielitantur in mari vel qui a pyratis infestantur*), M. Adam Bremensis, *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, in *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex MGH s.e.* (ed. III), Hannoverae et Lipsiae, 1907, 80, 245.

nekelia abejonių (žr. toliau), visas kitas lokalizacijas reikia vadinti pietinėmis. Pietinės koncepcijos pradininku lakytinas Heinrichas Voigtas, lokalizavęs įvykius Galindijoje prie Lötzeno (dabar Gižickas)⁷. Nors minint 900 m. nuo šv. Brunono kankinystės ši lokalizacija paskatino vietos liuteronus iškelti atminimo kryžių tariamojoje šv. Brunono mirties vietoje prie Negocino ežero ir vėliau, iki pat šios dienos katalikiškų lenkų laikų, Gižickas tapo šventojo kulto vieta, dabartiniai Lenkijos istorikai šios versijos nepalaiko⁸. Pietinių lokalizacijų gana daug, Lietuvoje vienaip ar kitaip prie šios koncepcijos prisidėjo Br. Savukynas, E. Gudavičius, V. Mažiulis, Z. Zinkevičius⁹ ir kt.

O dėl naujausios šiaurinės koncepcijos, tai pirmą kartą ji viešai išdėstyta Rygos universiteto konferencijoje „Baltų ir slavų kultūrų santykiai“ 2008 m. kovo mėnesį. Platesnis pranešimas skaitytas 2009 m. gegužės 21–22 d. tarptautinėje konferencijoje „Vietinis globėjas ar Europos vienybės bei Bažnyčios visuotinumui simbolis“ Olštynė¹⁰. Išleidus knygą¹¹, iš mokslininkų kol kas atsiliepė tik akad. Zigmas Zinkevičius¹², kuriam už tai esu dėkingas. Laikydamas tai polemikos pradžia, norėčiau atsakyti į kelias esmingesnes recenzento pastabas.

Pradėkime nuo to, kad visos idėjos dėl šv. Brunono kelionės į Jotvos miškus, ieškant ten Lietuvos pasienio su Kijevo Rusia, yra daugiau nei abejotinos. Nuo to, kad autoritetai vienas po kito kartoja jas su variacijomis, jos nenustoja buvus abejotinos. Nei šaltiniai neduoda pagrindo kalbėti apie ilgą misijos kelionę (kur įvykiai, krikštijimas?) vos ne už 300 km aplinkiniais keliais

⁷ Heinrich Gisbert Voigt, *Brun von Querfurt*, Stuttgart: J. F. Steinkopf, 1907. Prieš tai būta dar A. Kolbergo bandymo susieti Kvedlinburgo analų Rusiją su Resia (*Riesenkirch*, dabar *Obrzynowo*) Vakarų Prūsijoje – Grzegorz Białyński, Šv. Brunono mirties vieta, in *Lietuvos istorijos metraštis*, 1997, 6.

⁸ Plg. jau minėtą rinkinį *Święty Brunon: Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, 2009.

⁹ Plg. Bronys Savukynas, Nomina propria in causa martyrii S. Brunonis Querfordensis. Etninio identifikavimo provizorinis bandymas, in Alfredas Bumblauskas, Rimvydas Petrauskas (sud.), *Tarp istorijos ir būtovės*, Vilnius: Aidai, 1999, 13–18; Edvardas Gudavičius, Brunonas Kverfurtietis ir Lietuva, in Inga Leonavičiūtė (sud.), *1009 metai: Šv. Brunono Kverfurtiečio misija*, Vilnius: Aidai, 2006, 9–65; Vytautas Mažiulis, Dėl Lietuvos vardo 1009 metais, *Baltistica* 40(1), 2005, 95–97; Zigmas Zinkevičius, Netimeras, Zebedenas ir kt., *Baltistica* 44(1), 2009, 148.

¹⁰ Letas Palmaitis, Hipoteza skalowska w historii św. Brunona i problem rzeki Alstry, in *Święty Brunon...*, 205–212.

¹¹ Žr. 1 išn.

¹² Žr. recenziją, *Baltistica* 44(1), 2009, 149–159.

nuo artimesnio Lenkijos taško (žinoma, kad šventasis keliavo iš Lenkijos), nei prūsų vardas, kuris anais laikais buvo pripažintas *jūros tautai* (plg. 6 išn. pacituotus plačiai žinomus Adomo Bremeniečio žodžius), jau pagarsėjusiai bendrais žygiais su skandinavais¹³, bet ne dar niekieno nežinomiems miškų gyventojams. Joks Boleslovas Narsusis negalėjo karališkos kilmės arkivyskupo niekur siųsti¹⁴, tai Popiežiaus prerogatyva (ir tai daugiausia tik palaiminimu), juo labiau, kad pats šv. Brunonas rašo Henrikui II keliausiąs į prūsus, o tuo tarpu Boleslovas dėl karo su tuo pačiu Henriku II nebeturįs galimybės misijoms remti¹⁵.

Pagaliau šv. Brunonas buvo karštas šv. Vaitiekaus gerbėjas, svajojęs tapti kankiniu (parašė šv. Vaitiekaus gyvenimą¹⁶, minėjo šv. Vaitiekų laiške Henrikui II¹⁷), o šiandien mažai kas abejoja, kad šv. Vaitiekus buvo nužudytas Semboje; jo mirtį Prūsiose tiksliai nurodo Adomas Bremenietis: ...*Pruzzos, a quibus passus est sanctus Adalbertus, cuius reliquias tunc Bolizlaus transtulit in Poloniam* „Prūsus, pas kuriuos kankinio mirtimi mirė šventasis Vaitiekus, kurio relikvijas Boleslovas persigabeno į Lenkiją“¹⁸.

Laimei, šiaurinę koncepciją geriausiai remia tas pats Adomas Bremenietis, kuris aprašydamas Baltijos jūros salas pažymi, kad Semba ribojasi su lenkais

¹³ XIII a. danų „Knytlinga Saga“ vikingų vaidmenyje mini aisčius (prūsus), kuršius ir karelus, plg. Mirosław Hoffman n, Struktury społeczne i gospodarka Prusów w VII–XIII wieku, *Masovia* 5, 2002, 5–16. Visą IX a. ir iki pat 1016 m. Semboje klestėjo prūsų ir danų karinis prekybinis centras Kaupas Kuršių marių pietvakarinėje pakrantėje, plg. Otto Kleemann, Über die wikingische Siedlung von Wiskiauten und über die Tiefs in der Kurischen Nehrung, *Alt-Preußen* 4(2), 1939; Wojciech Wróblewski, *Wiskiauten*, in Johannes Hoops, *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 34, 2006, 140–145; Владимир И. Кулаков, Кауп, in Валентин В. Седов (отв. ред.), *Становление европейского средневекового города*, Москва: Наука, 1989, 80–104.

¹⁴ Tomas Baranauskas mano, kad nepavykus šv. Vaitiekaus misijai, kurią globojo Boleslovas Narsusis, pastarasis nusiuntė šv. Brunoną į Jotvą, plg. Tomas Baranauskas, *XI amžius; XII amžius; XIII amžius; XIV amžius*, in Dolorosa Baltrušienė (sud.), *Pažintis su Lietuva. Tūkstantmečio knyga 1: Valstybė*, Kaunas: Kraštotvarka, 1999, 10–25.

¹⁵ Šv. Brunono Bonifaco laiškas imperatoriui Henrikui II, in Letas Palmaitis, *Įmintos Tūkstantmečio mįslės*, 22–23, 24–25.

¹⁶ *Passio sancti Adalberti, episcopi et martyr*, in Letas Palmaitis, *Įmintos Tūkstantmečio mįslės*, p. 117–136

¹⁷ Plg. ten pat, 24–25.

¹⁸ M. Adam Bremensis, 95–96²⁴.

ir su rusais¹⁹. Šie žodžiai net persveria visus mano paties argumentus ir ne be reikalo įdėti knygos pradžioje greta ištraukos iš Kvedlinburgo analų. Dabartiniai rusai iki šiol ginčijasi, kur būta jų Pirmarusės. Tegu tad kas nori dar pasiginčija su Adomu Bremeniečiu.

Mano siūlomi hipotetiniai rusai baltai – jokie kuršiai, bet skalviai, tuo metu, matyt, dar pakankamai karingi, o Rusia – skalviška sritis, iš kurios vyko žygiai (vėliau tapę kasdienybe jau vokiečių laikais) Lietuvos link. Net tradiciškai etnografinė skalvių riba piešiama pagal Pagėgių–Jurbarko savivaldybių sieną, o tai daug vėlesnių laikų Melno sutarties siena, visai neįpareigojusi skalvius sustoti ir nejudėti toliau į rytus.

Tai tiesa, kad kalbėti apie Karšuvos teritoriją, kaip apie Lietuvą, tai epochai yra rizikinga, bet nepamirškime, kad hagiografai mini ne lietuvišką (*Letua*), bet slavišką (*Litua*) Lietuvos vardą. Tai reiškia, kad šv. Brunono misionieriai tikrojo Lietuvos vardo iš vietos gyventojų negirdėjo. Užtat šventasis girdėjo jį slaviška forma Kijeve ir įsiminė. Atsidūrus pas Nautimerį paaiškėjo, kad už kokių dvidešimt-trisdešimt kilometrų (kur plėšikavo Nautimerio brolis Sebeda) prasideda žemės, kuriose kalbama būtent ta kalba, kuria kalba žmonės, gyvenantys šalyje vardu *Litua* (Šv. Brunonui) – **Leituva* (Nautimeriui). Šį faktą šventasis užsifiksavo, per Vipertą šis faktas ir pateko į Vakarus. Ko gero, būtent šios misijos dėka dabar visas pasaulis vartoja „slavišką“ formą *Lituania*, *Lituanie*, *Lithuania*, *Litauen* ir t. t. Taigi misionieriai suprato esą Rusios (kuriai atstovavo Nautimeris) – Lietuvos pasienyje. Iš tikrųjų kalbamas Panemunės ruožas ilgą laiką buvo niekieno, ėjęs iš rankų į rankas.

Svarbu, kad šiaurinė koncepcija leidžia išvengti neišsprendžiamos painiaus su šalių vardais. Juk nuolat kyla pagundos eliminuoti bent vieną iš trijų

¹⁹ *Illae autem insulae, quae Sclavis adiacent, insigniores accepimus esse tres. Tercia est illa, quae Semland dicitur, contigua Ruzis et Polonis; hanc inhabitant Sembi vel Pruzci* „Iš salų, esančių prie slavų, žinomesnėmis laikome tris. Trečioji yra ta, kuri vadinasi Sembai ir ribojasi su rusais ir lenkais; čia gyvena sembai, kitaip – prūsai“, ten pat, 245; Bremenietis vadina Sembą salą matyt pagal antikinę tradiciją; be to, Prieglius ir Deima buvo daug platesnės upės nei dabar. Manyti, kad žodis *insula* reiškia ne salą, bet kraštą, neleidžia kontekstas: iš trijų konkrečiai minimų salų pirmoji yra Fehmarnas, antroji – Rügenas. Įtarti Bremenietį „suklydus“ neįmanoma ne vien dėl seniai įrodytos jo erudicijos ir kompetentingumo, bet jau dėl to, kad jis puikiai žinojo Kijevo rusus, su kuriais, matyt, identifiko ir tuos, kurie gyveno šiaurėje, sembų kaimynystėje, plg. jo pasakojimą: *Bolzlaus, rex christianissimus, cum Ottone tercio confederatus omnem Slavaniam subiecit et Ruzziam, et Pruzzos* „Boleslovas, krikščioniškiausias karalius, sąjungoje su Otonu III visą Sklavaniją pajungė, ir Rusiją, ir Prūsus“, ten pat, 95–96²⁴.

vardų Prūsija, Rusi(j)a, Lietuva, identifikuoti Prūsiją su Rusija, Lietuvą su Jotva, Prūsiją su Jotva, bet vis tiek nieko doro iš to neišeina. Griebiamasi paties autoritetingiausio šaltinio – vyskupo Titmaro (mirė 1018 m.) kronikos, kurioje šventasis Brunonas suimtas „minėto krašto“ (Prūsijos) ir Rusijos pasienyje, bet kažkodėl niekieno nepastebima, kad ši frazė beveik žodis žodin kartojama Magdeburgo analuose (XII a.), plg. *Ad Pruciam pergens, steriles hos agros semine divino studuit fecundare /.../. Tunc in confinio predictae regionis et Rusciae cum predicaret...* „Patraukęs į Prūsiją, uoliai stengėsi šią nederlingą žemę apvaisinti dieviška sėkla /.../ Tuomet skelbdamas minėto krašto ir Rusijos pasienyje...“ (Titmaras); *in Pruciam pergens, steriles hos agros semine divino studuit fecundare /.../. Tunc in confinio predictae regionis et Rusciae et Lituuae cum predicaret...* „Patraukęs į Prūsiją, uoliai stengėsi šią nederlingą žemę apvaisinti dieviška sėkla /.../ Tuomet skelbdamas minėto krašto, Rusijos ir Lietuvos pasienyje...“ (Magdeburgo analai)²⁰. Aišku, kad žodis *Lietuva* įterptas sąmoningai. Matyt per šimtą metų buvo paplitusi ir įsitvirtinusi liudininko Viperto informacija.

Suprantama, kad lingvistiniu požiūriu šiaurinė koncepcija remiasi tik Nemuno upyno hidronimija. Vietos gyventojų skalvių **rusų* vardą atstatau iš srities **Rusia*, t. y. *salos*²¹ tarp **Rusos* (dab. *Skirvytės–Rusnės*) upės, Nemuno senvage *Nemunynu* bei Kuršių marių. Užtat vardą *Rusnė* laikau sinkopuotu iš ankstesnės formos **Rusinē* „priklausanti **Rusai*, **Rusos* atsišakojimas“. Knygoje bandžiau parodyti, kur galėjo būti tos šakos. Vardas **Rusā* atstatytas tiek iš tradicinio vokiško parašymo *Russ* < *Russe*, tiek iš kitų baltiškų prūsų regiono hidronimų su šaknimi *rus*-²² (plg. lietuvių veiksmažodį *rusėti*).

Recenzijoje Z. Zinkevičius teigia, kad *Rusnė* negali būti sinkopuota iš *Rusinē*, nes tokių pavyzdžių neva nesama gyvojoje (?) kalboje²³. Tačiau prisi-

²⁰ *1009 metai...*, 84–85, 120–121.

²¹ „Rusų sala“ dažnai minima musulmonų geografų Rytų Europos aprašymuose, plg. Даниил А. Хвольсон, *Известия о хозарах, буртасах, болгарах, мадьярах, славянах и руссах Абу-Али Ахмада бен Омар ибн Даста, неизвестного доселе арабского писателя начала X века, по рукописи Британского музея*, Санкт-Петербург, 1869, 34, 35.

²² Plg. 1304 m. užrašymą *Rusele*, 1284 – *Russa*, 1251 – *Russe* įvairiose prūsų žemės vietose, Georg Gerullis, *Die altpreußischen Ortsnamen*, Berlin, Leipzig, 1922, 146–147. Originaliu baltišku vardu *Rusa* laikė vokiškai užrašytą *Russe* (Rusnę) ir lenkų kalbininkas J. Otrębskis (Jan Otrębski, *Rusь, Lingua Posnaniensis* 8, 1960), lygindamas jį su Gerulio minima *Rusa* Wielewo (vok. Fehlau) paviete.

²³ Tiksliau – kad jų nepateikiu, *Baltistica* 44(1), 151.

minkime net lietuvių bendrinės kalbos *kelnes* < *kelines*. Man priekaištaujama, kad remiuosi vokiečių iškraipytomis formomis, nes neva Walteris Fenzlau, „detaliai ištyręs lietuviškų vardų Klaipėdos krašte vokietinimą, nustatė, kad upėvardis *Rùsnė* virto į vokiečių *Ruß*, t. y. neteko priebalsio *n*, dėl prieš einančio *s* asimiliacinio poveikio“²⁴. Deja, Fenzlau²⁵ nieko doro apie Rusnės vardo kilmę nepaiškino, nes prabėgom viename sakinyje mestą spėliojimą „dėl asimiliacijos“²⁶ laikyti „įrodymu“ būtų nekuklu. Kalbininkas turėtų pateikti 1) asimiliacijos priežastį, 2) daugiau analogiškų faktų.

Priežastis galėjo būti sunkumas vokiečiams žemaičiams ištarti junginį *-*snē* žodžio gale. Tačiau buvo kaip tik priešingai: būtent vokiečiai žemaičiai tarė žodį „sniegas“ ne *Schnee*, bet *snē*. Kitų faktų, kad dar kur nors būtų įvykusi tokia „asimiliacija“, nė pats Fenzlau nepateikia. Vienintelį atvejį, kur galima įtarti *n* buvimą-nebuvimą jis aiškina ne vokiečių iškraipymais, bet skirtingais to paties vardo variantais (*Girkalniai* – *Girnkaliai*, p. 77). Apskritai Fenzlau darbas skirtas lietuviškų vardų vokietinimui daug vėlesnėje epochoje²⁷, kai Nemuno žemupyje jau buvo paplitusi lietuvių kalba ir lietuviškos gyvenvietės. Jo darbas neskirtas nelietuviškų vakarų baltų vardų iškraipymams susiduriant su kryžiuočiais dar XIII–XIV a. Čia daugiau naudos duoda klasikinis Jurgio Gerulio darbas²⁸, kuris, beje, parodo, kad tuo laikotarpiu labai daug baltiškų vardų užrašyta be iškraipymo (Gerulis pateikia per 250 visai tiksliai užrašytų vietovardžių net su teisingomis prūsiškomis gramatinėmis fleksijomis). Ankstyviausias vardų *Russe* ir *Rusna* fiksavimas priklauso XV–XVI a., pirminė forma negalėjo būti lietuviška, todėl ir kalbėti apie lietuviško pavadi-

²⁴ Ten pat.

²⁵ Walter Fenzlau, *Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets*, Halle (Saale): Niemeyer, 1936.

²⁶ „Das -n- der litauischen Formen ist offenbar durch Assimilation an das voraufgehende -s- gefallen, vgl. schon im Taufregister Weden 1720: 'auß Ruße'" – ten pat, 138. Jei būtų kalbama tik apie atvejį *Rusnė* > **Rusn* > *Russ*, tai vadintųsi apokope, ne asimiliacija. Tačiau kalbama apie formą vok. *Russe*, be apokopės. Istorikas Dainius Elertas atkreipė mano dėmesį į daug ankstesnius Rusnės paminėjimus, plg., Andreso Bastiano 1509 m. nuomos privilegiją: „ein Haus an der *Russe* gelegen“ (Johannes Sembritzki, Arthur Bitens, *Geschichte des Kreises Heydekrug*, Memel, 1920, 14), arba 1511–1525 m. datuojamą įrašą „straßn halben die *Ruße*“ (Stephen C. Rowell, Smulkios žinios iš XV amžiaus Klaipėdos, *Acta historica Universitatis Klaipediensis* 11: *Klaipėdos visuomenės ir miesto struktūros*, Klaipėda, 2005, 68–69, Nr. 26).

²⁷ Plg. Fenzlau pasakymą „jau [!] 1720 m. Verdenos Krikštų registre“ (ankst. išn.).

²⁸ Žr. 22 išn.

nimo vokietinimą nedera. Iki tikro vokietinimo pakeičiant galūnes standartinėmis vokiškomis *-en* ar *pan*. dar toloka.

Tas pats Gerulis laiko upėvardžius *Russa*, *Russe* ir *Rusne* autentiškais, siedamas juos tiek su veiksmažodžių *rusėti*, tiek *rusnoti*²⁹. Atsižvelgiant į tai, kad W. Fenzlau su savo „asimiliacija“ nieko neįrodė, galima laikyti upėvardžius **Rusā* ir **Rusnē* arba variantais, arba net skirtingais pavadinimais. Skirtingais laikau ir aš³⁰.

Jei mano samprotavimai neįtikina, bet nuginčyti jų neįmanoma, belieka sutikti, kad galimos skirtingos nuomonės. Tik viena nuomonė yra aiškiai negalima: neva vietovardis *Rasytė* kilęs nuo „rasos“³¹. Mano galva, toks aiškinimas būtų vadinama liaudies etimologija. Kokios ten ypatingos rasos toje Rasytėje? Prūsų kalbos paminklai rodo, kad prūsų trumpasis *u* buvo platus. Paminkluose apstu pavyzdžių, kai šis garsas perteikiamas raide „o“: Perteikiant nekirčiuotą garsą *a* ne po gomurinių ir lūpinių priebalsių jokių problemų nepastebėta (plg. 1312 *Ragayne*, 1334 *Ragoysen* ir t. t.), užtat „Rasytė“ nė karto nepasitaiko su „a“: 1387 *Rositten*, 1395 *Rusiten*, 1495 *Rossitten*. Tikrai nesuprantama, kodėl net ir pats Gerulis įžiūri čia „rasą“³² – matyt, dėl latvių *Rasītē's*, kuriai niekas netrukdo būti kildinamai nuo „rasos“. Užtat ne vien 1395 m. parašymas *Rusiten*, bet net ir pabrėžtinis balsio trumpumas parašant raides „ss“, kai nėra jokios užuominos į *a*, prikišamai rodo šaknį **rus-*. Mano mokytojas Vytautas Mažiulis, garsus prūsistas, niekad nė neabejojo, kad *Rasytė* yra vėlyvas lietuviškas perdirbinys iš *Rusytės*. Vardyti čia dešimtis lietuviškų vardų su *rus-* nėra jokio reikalo³³, nes tai būtent Nemuno žiotims būdinga šaknis, kurios niekaip negalima atsieti nuo parašymo *Russe*.

Parašymų *Russe* ir *Rusna* chronologija irgi mažai ką pasako, jei tai skirtingų atsišakojimų vardai (beje, šio regiono toponimikos tyrinėtojai puikiai žino, kad teisingesnės formos nebūtinai pasitaiko pirmos ir kad net ir labai seni vardai pirmą kartą paliudijami net XVIII a.).

²⁹ Ten pat, 147.

³⁰ Svarbu, kad pirmajame Casparo Henne(n)berg(eri)o Prūsijos žemėlapyje (1576, 1595) abu šie pavadinimai yra aiškiai atskirti: ***Rusnae fluminis ostiorum nomina: C Alt Ruße, F Russe sive Holm*** (trys pavadinimai!).

³¹ Taip tvirtina recenzentas, *Baltistica* 44(1), 151.

³² Gerullis 1922, 144.

³³ *Baltistica* 44(1), ten pat, išvardijami skirtingi vietovardžiai, turintys sandą *rus-* ir pamokoma, kad jie nebūtinai visi turi būti susiję su žodžiu *rusas*, tarsi aš kur nors siejau vardą *Rusnė* (ar **Rusa*) su žodžiu *rusas*, o ne kildinau šio žodžio iš upėvardinės kilmės krašto pavadinimo.

Džiaugiuosi, kad Z. Zinkevičius teigiamai įvertino mano samprotavimus dėl rusų žodžio *vitjaz'* kilmės iš danų *wiking* per vakarų baltų tarpininkavimą³⁴. Bet juk atskleidami vakarų baltų tarpininkavimą skandinavų žodžiui *wiking* patenkant pas Kijevo slavus (o iš ten – pas kitus slavus) forma *vitjaz'*, turime suprasti, kodėl ir kaip tai galėjo įvykti. Knygoje sustatyta tarp savęs susijusių faktų grandinė, į kurią verta atkreipti dėmesį: analogiškos kapavietės Semboje ir Padneprėje, seniausių laikų (iki Teutonų Ordino atsikraustymo į Baltiją) Prūsų gatvė Novgorode, minėtas žodis *vitjaz'*, gautas per vakarų baltus, trišakio ženklas Sembos akmenyse ir Kijevo herbe, pagaliau neabejotini prūsiški vardai rusų bajorų genealogijose (Romanovų protėvis *Glanda*). Šv. Brunono Bonifaco atsiradimas Rusios ir Lietuvos pasienyje tik papildė šią grandinę. Todėl abejoju, ar į keliamą rusų vardo kilmės koncepciją galima numoti lengva ranka, kartojant „šventą tiesą“, neva Olego vardas būtinai skandinaviškas³⁵. Nežinau, kaip įdėmiai recenzentas skaitė mano tekstą, jei prie Olego pridėjo ir Riuriko vardą³⁶, kurio skandinaviškos kilmės niekur neginčijau. Tačiau pačiai koncepcijai gana svarbu ir tai, kad, kaip pabrėžta mano knygoje, genetiniai Riuriko palikuonių tyrimai parodė, kad ši skandinavišką vardą turėjęs asmuo buvo finougras, o tai vėlgi prikišamai rodo į paties recenzento minimą³⁷ baltų-skandinavų-finougrų (vikingų) simbiozę Baltijoje.

Recenzijoje esama ir daugiau apmaudžių netikslumų. Nebūčiau prūsistas, bent 20 metų paskyręs vien prūsų kalbai, jei neatstatyčiau Nautimerio vardo kaip *a* kamieno **Nautimers*, bet ne *ja* kamieno, kaip man prikiša recenzentas³⁸. Skaitytojas kalbininkas turėtų įdėmiau žiūrėti, kas yra knygoje. Prūsišką vardą **Nautimeras* laikau lietuviams svetimu, todėl ir siūlau tarti taip, kaip tariami svetimi vardai, atėję iš Vakarų šaltinių su nekirčiuota galūne *er* (*Nethimer*): *Nautimeris*. Nenorėjau lietuivinti *Nautimeras*, būdamas tikras, kad skaitytojai tuoj ims kirčiuoti dėmenį *-mer*, lygiai kaip ir panašiai kirčiuojamą *Netimerą* – „premjerą“. Savaimė aišku, jei lietuivinsime *Nautimeris* su nekirčiuotu *-er*, kirčiuosime jungiamąjį balsį *i*, nes tik tai tinka lietuviškai ausiai. Būtent todėl 91 p. pabrėžtinai pataisiau „Netimerą“ *Netimeris*, pažymėjęs lietuviškam

³⁴ *Baltistica* 44(1), 153.

³⁵ Net ir fonetiniu tokio tvirtinimo pagrįstumu buvo suabejota prieš kokius devynių metų vykusioje mano diskusijoje su garsiu Lietuvos slavistu Valerijumi Čekmonu.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Ten pat.

³⁸ Ten pat, 150. Kalbininkai rekonstruotas formas pažymi žvaigždute. Mano knygoje prie vardo *Nautimeris*, *Netimeris* niekur žvaigždutės nėra.

tarimui čia būtiną kirčiuotą *i*, o toliau paaiškinau „t. y. *Nautimeris*“: Taigi forma *Nautimeris* mano parinkta ne rekonstrukcijai, bet lietuviškai vartosenai. Kad vardas iš tikrųjų buvo *a* kamieno, nereikia aiškinti (juk mano ir nurodytas, tegu ir „klaidingai“, skandinaviškas sandas *-mer* – ko jam būti *ja*-kamieno?). Mano knyga skirta ne kalbininkų mokslo tarybai, bet plačiajam skaitytojų ratui, todėl neturėjau noro primarginti mažai suprantamų žvaigždučių ir tuo tik suklaidinti žmones, kurie tuomet tik dar tvirčiau pasilikę prie kirčiuoto varianto „*premje-ras*“: O kad būtent jungiamasis balsis buvo ir iš tikrųjų kirčiuotas, vis dėlto rodo pats užrašymas *Nethimer*. Nekirčiuotas vakarų baltų trumpasis *i* buvo platus, svetimtaučių vokiečių dažniausiai užrašomas *e* raide.

Be to, visai ne aš vadinu Netimerą „rusų karaliumi“, kaip teigia recenzentas³⁹, bet hagiografai: *Cumque ad regem Russorum vir venerabilis pervenisset...* „O kai garbingasis vyras atvyko pas rusų karalių...“ (Petri Damiani „Vita beati Romualdi“)⁴⁰.

Ir kad *-mantas* turi baltišką etimologiją, niekas neginčija, nereikia autoriaus kvailinti. Knygoje kalbama apie šio sando šaltinį, kad *-mant* paplito dėl baltų-skandinavų simbiozės nusižiūrint į panašų skandinavišką sandą *-mundr* ir jį „pataisant“ baltiškai (90 p.), bet ne apie tai, neva sando *-mantas* negalima etimologizuoti baltiškai. Nėra knygoje tokios nesąmonės⁴¹.

Baigdamas norėčiau išreikšti savo nusistebėjimą (neišprusimą) dėl recenzento pasakymo, neva mintis, jog žodžiui *slavai* pradžią davęs prūsų genties pavadinimas *skalviai*, „mokslininkų jau anksčiau buvo keliama. Dingstį jai atsirasti sudaro šaknų *skalv-* ir *slav-*⁴² painiojimas istorijos šaltiniuose“⁴³. Tai man tikrai naujiena. Ši tema tikrai buvo keliama mano diskusijoje su Valerijumi Čekmonu, be to, norėjau ją paminėti ir „Kultūros baruose“, bet Bronys Savukynas išbraukė. Tais laikais nė vienas iš mūsų nė neįtarė, kad „ši mintis mokslininkų jau anksčiau buvo keliama“. Gaila, kad recenzentas nenurodė šaltinio.

³⁹ Ten pat, 152. Beje, skirtingai nuo paplitusios praktikos, apskritai niekur nevadinau jo nei rusų, nei koku kitu karaliumi, nes istorijos požiūriu tai juokinga.

⁴⁰ *1009 metai...*, 194, 195.

⁴¹ Plg. recenziją, *Baltistica* 44(1), 153.

⁴² Šių vardų distribucija, *skalv-* ir *sklav-* (dar ne *slav-*) painiojimas aptarti mano knygoje 96 p. ir t. Dingstį davė ne painiojimas, bet sl. *sklav-* rekonstrukcija, sutampanti su balt. **skalv-*. Beje, arčiausiai prie hipotezės suformulavimo priėjo V. Čekmonas, bet jis nesiryžo jos suformuluoti. Jei kas nors kur nors po to dar ir kėlė tokią mintį, tai dar nėra suformulavimas. Suformulavimas yra dėstymas ir pagrindimas mokslo leidinyje.

⁴³ Ten pat, 153–154.

ON THE NORTHERN DIRECTION OF THE MISSION OF ST. BRUNO OF QUERFURT

Summary

The author points to the single possibility of the “northern” (not Yatvingian, not the “southern”) direction of the mission of St. Bruno of Querfurt to Baltic Russia. This was a repetition of the previous route of St. Adalbert of Prague, of whom St. Bruno was a follower. In full correspondence with the note of Adam of Bremen on Sambians as neighbours of the Poles and Russes, the expression *In confinio Rusciae et Lituae* meant a boundary space between Skalvian Russes (Proto-Russians) and Lithuanian speaking tribes of the lower Neman. The author also comments on some critical remarks of his opponents.

Mykolas L. PALMAITIS
Donelaičio g. 70–7
LT–44248 Kaunas, Lietuva
[letasp@gmail.com]